

Г.М. Мадрига

Інститут підприємництва і перспективних технологій
при Національному університеті “Львівська політехніка”

СУЧАСНІ МЕТОДИ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ ТА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

© Мадрига Г.М., 2007

Розглянуто стан розвитку інфраструктури підтримки малого бізнесу в Україні, проаналізовано зарубіжний досвід стимулювання розвитку малого підприємництва, приділено увагу розвитку таких елементів інфраструктури, як бізнес-центри та бізнес-інкубатори.

The article deals with the development of the small-scale business maintenance infrastructure in Ukraine. Foreign experience of small-scale enterprise development stimulation has been analyzed. Et has been paid attention to the development of infrastructure elements such as business centers and business incubators.

Постановка проблеми

Світовий досвід та практика господарювання показують, що найважливішою ознакою ринкової економіки є взаємодія великих, середніх та малих підприємств, їх оптимальне співвідношення. Науково-теоретичні засади розвитку малого бізнесу в Україні ще недостатньо застосовуються як на різних рівнях державного управління, так і в системі законодавчої влади та органів місцевого самоврядування. Ці засади не враховані у довготерміновій державній стратегії розвитку малого бізнесу, не закладені в цілісному прояві в конкретних законодавчих актах й регуляторних нормах, що могли б сформувати ліберальне регуляторне середовище, побудоване на домінуванні нормативних стимулів, а не заборон і обмежень. Одним з механізмів сучасної технології підтримки підприємництва є бізнес-інкубатори, які необхідні для зміцнення та розвитку підприємств-початківців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз останніх досліджень і публікацій, що розглядають вирішення цієї проблеми, свідчить про те, що попри усі важливі функції, економічна природа малого підприємництва внутрішньо суперечлива. Варналій З.С. вважає, що поряд з соціально-економічною значущістю цей економічний сектор має традиційно низький ступінь життєздатності і є найбільш вразливим до таких несприятливих факторів, як інфляція, циклічні коливання, податковий тиск, фінансові труднощі й конкуренція великих корпорацій [1]. Підтримку малим, знову створеним фірмам і підприємцям-початківцям, що хочуть, але не мають можливості розпочати свою справу [7], надають бізнес-інкубатори, які покликані надавати різноманітні послуги суб'єктам малого підприємництва, консультувати новостворені підприємства, сприяти процедурі реєстрації, розробляти бізнес-плани та інвестиційні проекти. Головною перевагою бізнес-інкубатора для підприємців-початківців, що найчастіше зазнають фінансових труднощів, є надання їм “дачу над головою” на пільгових умовах, за цінами, нижчими від ринкових (принаймні, напочатку). Концепція бізнес-інкубатора припускає ротацію фірм-клієнтів, тому в інкубаторі, як правило, не повинно бути довготермінових або передчасних договорів про оренду приміщення. Термін “життя” підприємств в інкубаторі становить від 2 до 5 років. Якщо підприємство за цей час міцно встає на ноги, то йому варто знайти собі приміщення поза інкубатором і звільнити місце для нової молоді фірми [4].

Постановка цілей

Цілями статті є:

1. Дослідження зарубіжного досвіду стимулювання розвитку малого підприємництва.
2. Розкриття основних елементів інфраструктури підтримки розвитку малого бізнесу в Україні.

3. Аналіз системи підтримки малого бізнесу, причин недостатньої ефективності та виявлення шляхів її удосконалення.

Виклад основного матеріалу

Малий бізнес в усьому цивілізованому світі є засобом існування мільйонів людей, формою їх участі в економіці власних країн і в міжнародному розподілі праці, механізмом забезпечення переважної частки робочих місць і значної частки валового внутрішнього продукту. Ось чому у більшості країн цей сектор економіки розглядається як об'єкт державної політики, яка залежить від рівня розвитку національної економіки і знаходить своє відображення у законодавчих актах.

В законі України від 21.12.2000 р. № 2157-III "Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні" (далі Національна програма) визначено її основні напрямки та передбачено, що заходи щодо її реалізації щорічно затверджуються Кабінетом Міністрів України, а обсяги їх бюджетного фінансування затверджуються Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України на кожний черговий рік. Метою Національної програми є створення належних умов для реалізації конституційного права громадян України на підприємницьку діяльність, підвищення їх добробуту шляхом залучення широких верств населення до такої діяльності.

Важливою метою Національної програми є сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва. Формування інфраструктури підтримки малого підприємництва є важливою умовою забезпечення фінансової, матеріально-технічної, інформаційної, кадрової та освітньої підтримки. Однією із головних функцій об'єктів інфраструктури є надання допомоги суб'єктам господарювання на початковому етапі їх діяльності.

Інфраструктура підтримки підприємництва в Україні – це сукупність організаційних структур (центри підтримки підприємництва, бізнес-інкубатори, технопарки, консалтингові фірми, маркетингові та інші організації), заснованих на різних формах власності. Інфраструктура сприяє створенню та функціонуванню підприємницького сектору в умовах перехідної економіки і формує конкретне організаційно-економічне середовище для стимулювання підприємницької діяльності та швидкої адаптації суб'єктів малого підприємництва до ринкових умов.

Інфраструктуру малого бізнесу становлять організації, що надають різноманітні послуги та допомогу суб'єктам бізнесу. До таких послуг належать довідково-інформаційні, консалтингові, аудиторські, фінансування чи кредитування, лізингові, підготовки кадрів тощо [2]. Організації чи інституції, що надають такі послуги, можуть мати найрізноманітніші організаційні форми, юридичний статус, підпорядкування, профіль діяльності тощо [5].

Однією з сучасних технологій підтримки малого бізнесу та інновацій є розвиток бізнес-інкубування, яке ґрунтується на діяльності бізнес-інкубаторів та бізнес-центрів.

Бізнес-інкубатори – це структури, які надають малим підприємствам консультаційні послуги, допомагають в отриманні кредитів для розвитку підприємства, а також надають на пільгових умовах новоствореним малим підприємствам приміщення, засоби зв'язку, устаткування. Бізнес-інкубатори надають:

- фінансове консультування – послуги з питань розробки фінансової стратегії, оцінки фінансових результатів діяльності, управління ресурсами, оптимізації витрат та системи фінансового розрахунку ефективності окремих проектів, фінансової ефективності операцій з цінними паперами;

- юридичне консультування – послуги з питань, пов'язаних із юридичними аспектами оподаткування, створення, реорганізації, реєстрації та ліквідації підприємств, зовнішньоекономічної діяльності, ліцензування тощо, тобто усіх аспектів правової безпеки, включаючи захист правових інтересів клієнта;

- управлінське консультування – послуги з питань розробки стратегії діяльності підприємства, управління виробництвом та його складовими, управління кадровими ресурсами та їх розвиток, структура управління, реструктуризація підприємства [6].

Бізнес-інкубатори широко використовуються в зарубіжній практиці. У Швеції поширений так званий "внутрішній" бізнес-інкубатор, який створюється великими підприємствами з метою стимулювання нових ідей, інновацій та розробки і впровадження внутрішніх бізнес-проектів. Окремі проекти реалізуються в рамках великого підприємства, проте, коли проект не пов'язаний з діяльністю великого підприємства, створюються нові фірми.

В Італії великі підприємства зацікавлені в розвитку бізнес-інкубаторів, оскільки, по-перше, вони дають їм можливість звільнитися від зайвої робочої сили завдяки відокремленню нових фірм і

переходу в них частини співробітників, а, по-друге, отримують доступ до нових технологій, що розробляються безпосередньо в бізнес-інкубаторі.

Фінські фахівці використовують бізнес-інкубатори як ефективний інструмент створення нових фірм та робочих місць, а також розширення співпраці між підприємствами й навчальними закладами. Фінські бізнес-інкубатори також виконують функції з комерціалізації нових технологій й покращання ділового іміджу того регіону, в якому вони діють. Хоча в інкубаторах створюється порівняно мало нових підприємств (порівняно з їх загальною чисельністю), вони відіграють дуже важливу роль, спрямовуючи розвиток інноваційного бізнесу і реформуючи місцеві комерційні структури й систему послуг.

У Росії з 1997 року діє Національна співдружність бізнес-інкубаторів, яка станом на березень 2003 року нараховує 70 організацій-членів. Співдружність бізнес-інкубаторів здійснює такі функції: виконує консультаційні, впроваджувальні, маркетингові, проектні, соціологічні, аналітичні й науково-дослідні роботи; сприяє організації підготовки й перепідготовки кадрів, підвищенню кваліфікації й управлінського рівня керівників, фахівців і працівників бізнес-інкубаторів; забезпечує інформаційний обмін між своїми членами та сприяє у вирішенні проблем регіональних бізнес-інкубаторів; розвиває ринок технологій малого бізнесу, узагальнює й поширює досвід роботи бізнес-інкубаторів; захищає права й законні інтереси своїх членів і усіх зацікавлених осіб; представляє їхні інтереси на всіх рівнях державного і недержавного управління; займається видавничою діяльністю.

Інфраструктура підтримки малого підприємництва в Україні розвивалась в останні роки завдяки економічному поживленню, яке сприяло підвищенню платоспроможності певних бізнесів. Такі платоспроможні бізнеси “купають” послуги бізнес-центрів, консультаційно-інформаційних установ тощо. Процес формування інфраструктури підтримки підприємництва в Україні характеризується бурхливим розвитком окремих її елементів за відсутності комплексного підходу до створення системи загалом, різноманітними типами об’єктів інфраструктури за багаторазового перехрещення та дублювання їхніх функцій, відсутності комплексності послуг, що надаються, та моніторингу реальних потреб у них суб’єктів малого бізнесу, нерівномірним розташуванням у регіонах об’єктів інфраструктури.

Характеристику інфраструктури підтримки підприємництва в Україні наведено в таблиці.

Кількість об’єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва постійно збільшується. Здійснено багато важливих кроків у формуванні ринкової інфраструктури на селі.

Так, у Волинській області діє 35 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з надання фінансових послуг. У Житомирській – мережа агроторгових домів здійснює матеріально-технічну допомогу фермерським господарствам у забезпеченні паливно-мастильними матеріалами, мінеральними добривами, засобами захисту рослин, іншими матеріально-технічними ресурсами та сільськогосподарським інвентарем. У Луганській – в рамках підписаних між облдержадміністрацією та Міністерством міжнародного розвитку Великобританії Меморандуму та Програми підвищення рівня життя сільського населення області у Сватівському, Новоайдарському та Старобільському районах, створено інформаційно-консультаційні центри з надання допомоги сільським жителям. У Луганському аграрному університеті створено консультаційний центр для підприємств та фермерів. Працює Луганська обласна громадська організація “Аграрна дорадча служба” (її філії відкрито у п’яти районах області). У Рівненській – працюють 34 сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, центральний (обласний) та 16 районних інформаційно-консультаційних пунктів, а також 32 відповідних формування місцевого рівня; Тернопільській – функціонує 40 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; Чернівецькій – 46 обслуговуючих кооперативів; Харківській – одна обласна та три районні асоціації фермерів та землевласників.

Фінансово-кредитна підтримка малого бізнесу фінансовими установами різних видів відіграє значну роль в розвитку інфраструктури підтримки підприємництва. Відповідно до ст.13 закону України “Про державну підтримку малого підприємництва” фінансове забезпечення реалізації державної політики у сфері підтримки малого підприємництва здійснюють відповідно до своєї компетенції: на загальнодержавному рівні – Український фонд підтримки підприємництва; на регіональному рівні – регіональні фонди підтримки підприємництва; на місцевому рівні – місцеві фонди підтримки підприємства. До небанківських кредитних установ, які працюють на українському фінансовому ринку, належать: страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки, фонди громадських об’єднань, товариства взаємного страхування та кредитування

тощо. У першому півріччі 2005 року кількість кредитних спілок порівняно з початком року збільшилася на 74 од. Зокрема, у м. Києві їх кількість зросла на 14 од., Донецькій – на 8 од., Запорізькій, Полтавській, Черкаській – на 6 од. у кожній., Херсонській – на 4 од., Дніпропетровській, Кіровоградській, Одеській, Харківській, Чернівецькій – на 3 од.

Характеристика інфраструктури підтримки підприємництва в Україні (станом на 01.07.2005 р.)

Елемент інфраструктури	Кількість одиниць	% в загальній кількості
Бізнес-центри	337	3,6
Бізнес-інкубатори	72	0,8
Лізингові компанії	205	2,2
Інформаційно-консультаційні установи	1429	15,2
Регіональні громадські об'єднання	1604	17,1
Фонди підтримки підприємництва	150	1,6
Небанківські кредитні спілки	1138	12,12
Кредитні спілки	696	7,4
Інвестиційні та інноваційні фонди та компанії	1009	10,7
Аудиторські фірми	2350	25,0
Страховики	398	4,2
РАЗОМ	9388	100

Потенційними споживачами послуг бізнес-інкубаторів в Україні є суб'єкти малого підприємництва (малі підприємства), фізичні особи-підприємці та безробітні, що прагнуть розпочати власну справу. В середньому по Україні за 2002 рік послугами цих закладів могли скористатись: 43,3 тис. чол. потенційних споживачів на один бізнес-інкубатор та 10,3 тис. чол. – на один бізнес-центр. Однак по регіонах такі показники коливаються в кількісному аспекті: наприклад, від 18 тис. чол. на один бізнес-інкубатор по м. Києву до 197 тис. чол. – по Дніпропетровській області, або від 1,7 тис. чол. на один бізнес-центр по м. Києву до 72,5 тис. чол. по Житомирській області. Не усі потенційні споживачі послуг бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів є фактичними споживачами. Однак за допомогою такого показника, як потреба в бізнес-центрах та бізнес інкубаторах на 10 тис. потенційних споживачів, можна прогнозувати потребу в цих закладах по кожному регіону.

Одним з найважливіших завдань бізнес-інкубаторів є підвищення рівня зайнятості населення, створення нових робочих місць. Порівнюючи показники безробіття населення з кількістю бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів, можна простежити взаємозв'язки між динамікою формування інфраструктури, розвитку сектору малого бізнесу і темпами скорочення безробіття в регіонах. Так, наприклад, в Одеській області, де рівень безробіття становить 2 %, діє 8 бізнес-інкубаторів та 12 бізнес-центрів, в м. Києві – 9 бізнес-інкубаторів та 104 бізнес-центри за рівня безробіття 0,5 %. У Херсонській області діє два бізнес-інкубатори та 11 бізнес-центрів, однак за рівнем безробіття ця область посідає 3-тє місце, що становить 6 %. У Рівненській області, де працюють три бізнес-інкубатори та два бізнес-центри, рівень безробіття найвищий в Україні – 6,9 % [3].

У рамках бізнес-інкубування може ефективно розвиватися також партнерство між великими і малими підприємствами. Значна частина великих підприємств та виробничих об'єднань незалежно від форми власності зазнають труднощів, пов'язаних з неефективністю виробництва й реалізації виробленої продукції. Є чимало причин такого становища. Але практично завжди причиною виступають застарілі технології, відсутність платоспроможного попиту на вироблену продукцію, неефективність використання виробничих потужностей, надмірність і неефективне використання кадрового потенціалу та відсутність у більшості працівників навичок роботи в умовах ринкової економіки.

Прикладом взаємодії великих та малих підприємств є реформування великих підприємств у Східній Німеччині. Так, у Дрездені на великому підприємстві мікроелектроніки (3300 працюючих) була розпочата процедура банкрутства. Щоб не втратити кадровий потенціал, було створено 40–50 малих фірм, які забезпечили робітників новими місцями майже половину. Збереження високої кваліфікації персоналу залучило до регіону таку велику фірму, як Siemens. Стабільне становище малих підприємств, “вирощених” в інкубаторі, зараз багато в чому визначається великими замовленнями Siemens на виробництво мікропроцесорів. Усього ж за технологією бізнесів-

інкубаторів у Німеччині працює більше 300 організацій (бізнесів-інкубаторів, промислових парків, технопарків, інноваційних центрів).

У 1998 році було створено перше об'єднання українських бізнесів-інкубаторів – Асоціацію Українських бізнесів-інкубаторів і інноваційних центрів (УАБІЦ). Членами Асоціації є 100 фізичних і 60 юридичних осіб. Переважно це є керівники бізнес-інкубаторів, центрів підтримки підприємництва й інші громадські організації. У той самий час членами Асоціації є успішні підприємці, науковці, українські і зарубіжні консультанти.

Однак говорити про зрілі форми українських бізнесів-інкубаторів ще не доводиться. Незважаючи на офіційну державну підтримку (наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів 2001 року про всебічну підтримку місцевою владою діючих і існуючих бізнесів-інкубаторів) ця ідея ще не знайшла широкого застосування і належного розвитку.

Грунтуючись на проведених дослідженнях, можна зробити висновок про те, що існуюча інфраструктура не задовольняє потребам малих підприємств, а саме:

- загальна кількість організацій інфраструктури набагато менша, від потрібної;
- розташування організацій нерівномірне, що призводить до територіальних “білих плям”, де малі підприємства не мають жодної організації підтримки;
- тільки в кількох великих містах присутній більш-менш повний спектр послуг для малих підприємств, інші міста задовольняються окремими фрагментами;
- за структурою і якістю послуг, що пропонуються, не задовольняють потреб малих підприємств;
- багато якісних послуг недоступні для підприємств внаслідок високих розцінок;
- більшість послуг орієнтовано на стартуючих підприємців і початківців, а підприємці із стажем не знаходять адекватного відгуку внаслідок безнадійного відставання консультантів від “бізнес-рівня” просунутих підприємців.

Висновки

Розвиток малого бізнесу в Україні сьогодні потребує дієвої підтримки держави. Одним із сучасних методів вирішення цієї проблеми є створення на базі великих підприємств і за їхньої безпосередньої участі бізнес-інкубаторів (виробничо-технологічних центрів), в яких будуть інкубуватися нові малі підприємства. Завдяки цьому вирішуються такі важливі завдання:

- розвиваються нові технології для великих підприємств;
- виконуються субпідрядні роботи;
- надаються маркетингові й консалтингові послуги;
- надаються сервісні послуги;
- створюються нові виробництва й нові робочі місця.

Налагодження відносин між малими й великими підприємствами під час створення і діяльності бізнес-інкубатора дає можливість розподіляти і мінімізувати ризики, пов'язані з впровадженням інновацій; створювати нові виробничі можливості; ефективніше використовувати досвід та ресурси обох сторін; швидше й ефективніше досягати цілей.

Перспективи подальших досліджень

Створення стабільного підприємницького середовища потребує подальшого удосконалення мережі громадських і професійних об'єднань підприємців, діяльність яких направлена на захист інтересів малого бізнесу. Посилення ролі громадської підтримки підприємництва вимагає створення ефективних механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування з самоврядними організаціями малого бізнесу, залучення їх до розробки проектів нормативних актів, співучасті в роботі конференцій, “круглих столів”, нарад, робочих груп, конкурсних комісій з обговорення бізнес-проектів.

1. Варналій З.С. *Мале підприємництво: основи теорії і практики*. – К.: Знання, 2001. – С. 92–96. 2. *Інформаційні і консультативні послуги для малого бізнесу (Довідник)*. – К.: Центр “Венчур”, 1994. – 30 с. 3. *Інформація про виконання в Україні заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва на 2005–2006 роки за I півріччя 2005 року*. 4. Крупеніна Я. *Заповідник для просунутих комерсантів і божевільних учених / Російський журнал “Ділові звістки”, 2002. – № 2*. 5. *Малий бізнес України. Підприємці здатні відродити країну*. – К.: Асоціація сприяння розвитку приватного підприємництва в Україні “Єднання”, 1997. – 144 с. 6. *Мале підпри-*

ємництво України: процес розвитку. – К.: Інститут Конкурентного Суспільства, 2001. – 254 с.
7. Ціхан Т. Інноваційна структура: досвід створення інкубаторів / Теорія и практика управління. – 2004. – № 7. 8. Profile of Small and Medium Sized Businesses, Business Associations and Local Business Environment in Central Ukraine. Project with support by the USAID. – Kyiv, 1994. – 277 p.

УДК 332.1

І.Ю. Матюшенко

Головне управління зовнішньоекономічних зв'язків
та європейської інтеграції Харківської
облдержадміністрації

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗБУДОВІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

© Матюшенко І.Ю., 2007

Розглянуто проблему пошуку шляхів інноваційного розвитку України в умовах переходу розвинених країн до суспільства, побудованого на знаннях. Надано рекомендації щодо шляхів розбудови в Україні та зокрема в Харківській області, інформаційного суспільства та суспільства, що ґрунтується на знаннях.

The problem of search for ways of innovational development of Ukraine in conditions of high development country transition to knowledge society has been considered. The recommendations for ways of construction of information and knowledge society in Ukraine and Kharkiv Region, in particular, has been considered.

Постановка проблеми

Для сучасної України вкрай актуальною стає проблема пошуку шляхів інноваційного розвитку України в умовах глобальної тенденції переходу розвинених країн від комунікаційного та інформаційного суспільства до суспільства, побудованого на знаннях.

У сучасну епоху джерелом конкурентних переваг стають не заводи і пароплави, а знання. За останні 65 років було одержано 90 % знань, якими сьогодні володіє сучасна цивілізація. Якщо, починаючи з 1900 року обсяг знань подвоївся лише через 50 років, то з 1950 р. – подвоювався кожні 10 років, а починаючи з 1990-х років подвоєння відбуваються кожні 4 – 5 роки. Такі трансформації приводять до того, що на перший план в забезпеченні добробуту країни виходить темп науково-технічного прогресу (НТП) і його спроможність здійснювати інновації. Розрахунки різних економістів на основі аналізу виробничих функцій показують, що НТП як джерело економічного зростання в недалекій перспективі забезпечуватиме близько 90 % реального збільшення продукції (на відміну від 65 – 70 % на поточний час). На зростання економіки все більшою мірою впливають такі інноваційні фактори, як науковий рівень виробництва, технологічний рівень капіталу, висококваліфікована робоча сила, економія ресурсів і новаторський стиль управління [5].

Аналіз останніх досліджень і результатів

Вказана тема досліджувалась упродовж 2003 – 2005 років в публікаціях В. Гейця, М. Згуровського, В. Семіноженка, Б. Гриньова, Г. Задорожного, І. Гагауз та інших [1–4]. У той самий час цей аналіз не повністю враховував особливості створення економіки знань в Україні в умовах прискорення євроінтеграційних процесів у країні та використання інноваційного потенціалу регіонів. Починаючи з другої половини 90-х років минулого століття, інформація почала відігравати роль товару, який можна було купити або продати. Але вона ще не стала знанням, а тільки аналогічно з “сировиною” оброблялася перед використанням. Тобто інформація не мала людського виміру, якщо навіть була “оцифрованою”, інтерактивною, динамічною. Суспільство такого типу одержало назву “інформаційного”, головною метою якого стало використання